

Népkönyvtár, public library, tudásközpont és...

Felemás rekviem a (köz)könyvtárakért

„Az egész világ változik és változik, egészen addig, amíg olyan nem lesz, mint amilyen egykoron volt”

(A Werner Schwab hagyatékában talált
Hochswab című darabból)

Introitus

Nem szabályos (nem követem rigorózan a rekviemben vagyis a gyászmisében kötelezően előírt részek sorrendjét: Introitus, Kirye, Graduale stb.), de azért mégiscsak rekviem lesz, amit írok. Vagy mégsem?

2010. január 1-jén, napra pontosan ötven évvel a megalakulása után, a Pécsi Városi Könyvtár, beleolvadván a megyei könyvtárba, megszűnt önálló intézményként működni. Befejezte „pályafutását”. Akkor is igaz ez, ha a Pécsi Városi Könyvtár bizonyos részei még életjeleket mutatnak. Még akkor is igaz, ha az új szervezet nevében – Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár – ott van a „városi könyvtár” jelzős szerkezet is. A Pécsi Városi Könyvtárra vonatkoztatva is mondhatnánk, ha már vallásos idézeteknél tartunk: *„Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam”*. (2Tim. 4.7^o)

De nem csak a Pécsi Városi Könyvtár szűnik meg. Szerintem a köz(művelődési) könyvtárak végóráit éljük. Úgy „zusammen”. Miért? Ezt Gábrriel Róbert volt rektornál (Pécsi Tudományegyetem) plasztikusabban nem tudnám kifejezni. Idézem a rektornak a Pécsi Tudásközpont alapkövetésénél mondott szavait:

„– A digitális információáramlás erősödése miatt a Tudásközpont lesz az utolsó épülő, klasszikus értelemben vett könyvtár Magyarországon, amely azért igyekszik majd megfelelni a 21. századi elvárásoknak is...”¹

A beszéd óta pedig már meg is épült Pécsen az *utolsó, klasszikus értelemben vett könyvtár*. S persze ez az *utolsó* jelző nem csak Pécsre nézve igaz: Magyarországon, de az egész világban is óriási változások álltak, állnak be a könyvtárak életében. Mai szóhasználattal élve egészen egyszerűen azt is írhatnám a fenti eufemizmus helyett: a könyvtáraknak annyi. Megszülettek, megszületnek helyettük az információs központ, tudásközpont elnevezésű információsugárzó, -szóró helyek, ahol a digitális információáramlást mindinkább előtérbe helyezve a könyvet (általában: a

fizikai – vagyis valamilyen anyagon megjelenő – dokumentumhordozókat) teljesen kiszorítja a „légnemű” információs sztráda. Csakúgy, mint a könyvtárosokat az informatikusok és a számítógép. („Nekem *az asztalom van a könyvtáram*”, mutatott a számítógépre az egyik tanár, amikor arra bízattam, jöjjön a kari könyvtárba és küldje a hallgatóit is...) A jövő végül majd csak a digitális információhoz való hozzájutást teszi lehetővé. Jó esetben profi színvonalon. (Megjegyzem: ez a jövő sok helyen már jelenidő...) A számítógép és az internet teljesen kizárhatja, láthatatlanná teheti a közvetítőt – a könyvtárost, informatikust – és az információ fizikai hordozóit – a könyvtől a CD-ig, DVD-ig, sőt a winchesterig – az információs–művelődési–tanulási–szórakozási folyamatból. Csak a „felhő” lesz és valami kapcsolatteremtő modul, amivel a „felhőhöz” kapcsolódunk. Az információ előállítói, közvetítói láthatatlanok lesznek. Láthatatlanul, észrevehetetlenül fognak manipulálni mindenkit.

1972. június 15-től dolgoztam könyvtárban 2011. november 30-ig. Megpróbálom röviden összefoglalni, milyen nagyobb változásokon keresztül jutottam el én, és jutottak el az általam ismert közkönyvtárak a tudásközpontok korszakáig. Megpróbálom bemutatni, mit is hívok én két paradigmaváltásnak a magyar könyvtárak életében. És hogy a második paradigmaváltás, szerintem, jó-e nekünk, mindnyájunknak? Igen, az Introitus: *Requiem aeternam dona eis Domine, et lux perpetua luceat eis.*

(Közbevetőleg: nem 1972-ben láttam először könyvet, könyvtárat és könyvtárost. Mondhatnám, életem jelentős része addig is könyvek között telt, amíg könyvtáros lettem. Annak ellenére, hogy a családjamban kevés volt a könyv, hiszen szegények voltunk, mint a templom egere. Am édesapám, aki borbély volt, hogy legyen a műhelyében olvasnivaló, sokszor megvette a Szabad Népet – az volt akkortájt „az újság” –, és én roppant ideges voltam, mert nem tudtam, amit a felnőttek, nem tudtam olvasni az újságot. (Ma már nem szeretek annyira újságot kézbe venni...) Addig erősködtem, amíg megtanultam a betűket és megtanultam összeolvasni őket. Mikor iskolába mentem, tudtam olvasni. Nem csoda, ha egyik első utam az iskolából a Községi Könyvtárba vezetett. Nem volt nehéz és hosszú út: a közkönyvtár kezdetben az iskolában volt. Elolvastam az összes könyvet, amit ott találtam. (Talán csak a 300K jelű részt nem. Az nem érdekelt akkor sem.) Aztán újra olvastam mindent. Legkedvesebb olvasmányaim között volt ötödikes korom körül – ki tudja, miért – a Csendes Don, de elolvastam a Háború és békét is – igaz, nagyon untam sok helyen, de a francia mondatokon is átrágtam magam: gondosan kibetűztem a francia szöveget és elolvastam a lap alján a fordítást. Kedvenceim közé tartozott mindenféle útleírás, például, megint csak ki tudja, miért, Mikluho-Makláj Pápuák között című könyve. Édesapám a falusi Takarékszövetkezeti Boltban mindig megvette nekem az Olcsó Könyvtár új köteteit. Dumastól Tömörkény Istvánig, Móra Ferencig mindent elolvastam, ami abban megjelent. A sorozat számos darabja sok-sok költözés után még ma is megvan. Nem részletezem tovább, csak nagy lépésekkel: Győrben a középiskolai könyvtár látogatása sem volt ellenemre, aztán a Pécsi Tanárképző Főiskola könyvtára valóságosan a második otthonom lett. Hogy ott milyen könyveket találhattam, olvashattam! És ott ismertem meg a feleségemet. Aki – írjam-e? – könyvtáros volt,

a „madárképző” könyvtárában. És akinek az édesapja is könyvtáros volt. Úgy hívták: Csorba Győző. Mondom: könyvek között, könyvtárosok között, könyvtárakban telt az életem. Csoda-e, ha ezek után könyvtáros lettem? És csoda-e, ha ezek után disszonánsnak tartom a Katalist egyik írásának ezt a mondatát: „Sőt: nem kontraproduktív-e adott esetekben az olvasás szorgalmazása? A PISA-felmérésben a napi egy óránál többet olvasóknál nem növekszik, hanem csökken a szellemi teljesítmény (vö.: Peter Schneck előadása a budapesti IRA-kongresszuson)!² Közbevetés vége.)

Graduale I. A könyvtári „bögrecsárda”

Nyitókép: valamelyik szakszervezeti letéti könyvtár Baranya déli részén. Megérkezik a Szakszervezet Központi Könyvtárának munkatársait (politikai munkatárs volt a könyvtárosok hivatalos elnevezése!) szállító feketé Volga. (Nem vicc, akkortájt az volt a „szakszervezeti autó”.) A könyvtárosok kiszállnak, bemennének a „kulturba”, ahol a szakszervezeti könyvtár egy szekrényben volt elhelyezve, de nem tudnak. Nincsen nyitva. Keresni kezdik a kulcsot. Közben a sofőr félreáll az autóval, s ahogyan mindig, ő meg olvasni kezd valami krimit. („Dekcsit”, ahogyan egyik politikai munkatárs elnevezte a detektívregényeket.) A politikai munkatársak közben kiderítik: a könyvtár nem is lesz nyitva, mert a párttitkár, akinek a felesége volt a helyi kultúros, és, two in one, a „szaksz. könyvtáros” is, gyanakodni kezdett az asszonyra, miért jár az olyan sokat a „kulturba”. Biztosan valamiféle különleges kultúrában művelődik ottan, gondolta (és hallott is róla rebesgetni), ezért elvette a kulcsot a nejtől, s ahogyan mondani szokták, „a kútba dobta”, hogy ne is lehessen bemenni soha többet abba a sokat látott szobába. Kész. A könyvtárosok mehetnek haza, mert a párttitkár elvtárs éppen most Pécsen van, valami „fejtágítón”. De a hazamenéssel baj van: a sofőr nagyon belemelegedett (vagy „belealudt”) az olvasásba, észre sem vette, hogy valami sártenger közepén állt meg, s a Volga, saját súlya alatt, szépen, lassan majdnem az ajtó aljáig belesüllyedt a sárba. Mikor indulni akart a jó öreg sofőr, csak böggött a motor, kipörögtek a kerekek. Akkor ki akart nézni, mi baj van, kinyitotta az ajtó, kilépett, majdnem térdig a sárba... Nem mondom tovább. Ez volt az „őskor”.³ Az első lépcsőfok.

Nem könyvtártörténetet írok, csak a Pécsi Városi Könyvtár lassú elhalása kapcsán a magyarországi, jelesül a pécsi, könyvtárakban a XX. század második felében és a XXI. század első évtizedében zajló folyamatokról – amelyeknek magam is aktív résztvevője voltam – vetek papírra néhány gondolatot. (Mivel a változás első két lépcsőjéről régebben már többször írtam⁴, és azóta sem változott a véleményem, előre kérem az olvasók bocsánatát, amikor majd egyszer-egyszer magamat idézem.)

A „fordulat évében” (1948) Magyarországon az emberek agymosása minden területen felerősödött. A kommunista vezetés azt akarta elérni, hogy úgy gondol-

kozzon mindenki, ahogyan az a rezsimnek tetszik, hogy mindenütt csakis az egy és igaz, kommunista „igét” hirdessék.

Ebben a munkában kiemelkedő szerepet szántak a könyvtáraknak. Kialakították a népkönyvtárakat, amelyet hazánkban inkább így nevezhetünk: „*oroszos ideológiai, politikai szegény(könyv)konyha*”.⁵ Ezeknek a szegény(könyv)konyháknak a lényege az volt, hogy minden kis zugba letéti „könyvtárakat” helyeztek el, a gabonarakartától a kendergyári étkezdéig (ezek leginkább a szakszervezeti „letétek” voltak), meg az alagsori raktártól a szobanagyságú „könyvlerakatig” (ezek meg nagyobb részt a közművelődési fiókkönyvtárak voltak). Az ilyen „fiókkönyvtárak”, „letétek” főként pártbrosúrákat, a „marxizmus klasszikusainak” zanzásított könyveit, „szakszervezeti irodalmat” és a „szocreál” irodalom klasszikusait (Azsájevtől Szimonovig) kapták a központi könyvtártól. Én most nem akarom adatokkal bizonygatni az erről a korszakról mondottakat, csak egy számot írok ide igazolásul: 1972-ben, amikor a Szakszervezetek Baranya Megyei Tanácsa Központi Könyvtárában dolgozni kezdtem, 132 „fiókkönyvtár működött” a megyében. Valóban elmondható, mindenhol, ahol már öt munkás összejött néha, volt könyvtár: gépállomáson, tszcsben, állami gazdaságban, cementműben, kesztyűgyárban, börgyárban, a Mohácsi Vasöntödében, a Farostgyárban – mindenütt. Vagyis hát nem könyvtár volt az, hanem – jól írta Fogarassy Miklós: „*oroszos ideológiai, politikai szegény(könyv)konyha*”. Ekkortájt mondta volt egy megyei szakszervezeti vezető: „*Fő feladatuknak akkor tesznek eleget a szaszeti [értsd: szakszervezeti, P. L.] könyvtárak, ha lefedik a marcista [értsd: marxista, P. L.] irodalommal a munkások és parasztok minden munkahelyét*” Nnna. Éppen akkortájt, amikor megkezdtem könyvtáros pályafutásomat, elkezdődött, vagy folyt, folydogált csendesesen a „public library” csata a szakszervezeti könyvtárakban is⁶. Ennek lényegét Fogarassy így foglalja össze: „... a szakma módszeresen, elszántan és ha másképp nem ment, ravasz stratégiákkal évtizedek óta folytatja az adott viszonyok között a küzdelmet (a népkönyvtár, a „Volksbücherei”, vagy az oroszos ideológiai, politikai szegény[könyv]konyha ellenében) a szellemében szabad, nyitott, egyenlő esélyt kínáló könyvtárak elfogadtatásáért.”⁷ Nem is eredménytelenül: a szakképzettebb könyvtárosokkal együtt a könyvtári-szakmai szemlélet „beszivárgott” a szakszervezeti könyvtárakba is. Amikor 1976. januárban átmentem új munkahelyemre, a Pécsi Városi Könyvtárba (szó szerint, mert a Király utca déli oldaláról az északira „költöztem”), a szakszervezeti központi könyvtárat már „megjárta” több diplomás könyvtáros is, és a hálózatban már „csak” 34 letéti könyvtár volt. Töménytelen mennyiségben töröltük a broszúrákat, „lejárt szavatosságú” ideológiai munkákat (Mao, Sztalin és mások), számításaim szerint három és fél éves ottani tevékenységem alatt legalább 100 000 kötetet, füzetet. Volt olyan raktár, ahol úgy elrothadtak a könyvek, hogy csak lapáttal, villával lehetett őket autóra dobálni... Az „ideológiai bögrecsárdákat” (így is nevezhetnénk ezeket a könyvtári szegénykonyhákat) távozásom idejére Baranya megyei szakszervezeti könyvtárhálózatban jobbára már megszüntettük. A könyvtárosok tudták, hogy igaz, amit Fogarassy állított a politikai szegény(könyv)konyhákról: legjobb volna átalakítani azokat közkönyvtárrá, ha ez nem megy, akkor meg fölösleges a létük. Különben késsőbb a Szakszervezetek Magyarországi Tanácsa vezetői is rájöttek, hogy a „lefedésre” már nincsen erő: a dokumentumok ára évről évre nőtt, a pénz meg egyre fogyott: a szocialista gazdaság csak szóban létező „permanens fejlődése” nem hozott annyi pénzt a „szaszet” kasszájába – sem. 1976-ban írt egyetemi szakdolgozatomban vala-

mi olyan következtetésre jutottam magam is, hogy talán jó volna megszüntetni a szakszervezeti könyvtárakat, és valami egységes közkönyvtári rendszert kellene kialakítani. Nyugodtan írhatom: a szakszervezeti könyvtárak *első paradigmaváltásának* aktív résztvevője voltam, az ideológiai bögrecsárdák megszüntetésében, a „normális” könyvtárak kialakításában sokat dolgozhattam. Igaz, sem én, sem a szakszervezeti könyvtárak nem értük meg a public libraryvá válást: én a Városi Könyvtárba „igazoltam”, a szakszervezeti könyvtárak meg, mire igazán közkönyvtárakká válhattak volna, bezárták ajtaikat, bár a politika a ’70-es ’80-as években még „győzött”, s a mozgalom könyvtárai csak az üzemek, gyárak „magánosításával” (elkötывetyélésével, bezárásával) és a központosított szakszervezeti mozgalom összeomlásával egy időben szűntek meg. (A Minerva Könyvár külön történet...⁸⁾

„*A szakszervezet transzmissziós szíj a párt és a munkásosztály között*”, írta Lenin. Napjainkra eltűnt-átalakult „A párt” vele tűnt el „A szakszervezet” is. Nincs szükség a transzmissziós szíjra, nincs szükség a könyvtáaira sem. Kimondhatjuk nyugodtan, ennek a könyvtártípusnak a megszűnését-felszámolását – a kisebb-nagyobb intenzitású szakmai törekvések ellenére – nem elsősorban a szakmai megfontolások okozták, hanem a társadalmi rendszerváltozásából fakadóan az ideológia terjesztésének fölöslegessé válása.

Graduale 2. PVK, a mennyiségi fejlődés ideje

Nyitókép: mint egyetlen „hadrafogható” férfi, megyek a tehertaxissal, „szerte a városban”. A platón 10-15 olajoskanna, egyelőre üresen. Megtanuljuk őket, aztán széjjelhordjuk a városi hálózat könyvtáraiba. Ahol éppen üres az olajkályha, feltöltjük, ahol kell, ott kitisztítjuk, üzemképessé tesszük. Az üres olajoskannákat begyűjtjük, a raktárba visszük. Majd onnan indulunk egy hét múlva újra „tankolni”. Néha alkatrészt szerzünk be az állandóan elromló kályhákhoz. Előfordul még: porral oltó készülék, villanyégő (később rossz fénycső), cseréje, vízcsap javítása, a könyvtáros panaszeit meghallgatása.

A közművelődési könyvtárak átalakulása is jól nyomon követhető folyamat, ebben azonban a szocialista–kommunista ideológia terjesztésének fölöslegessé válása és a pénzhiány mellett más ok is szerepet játszik. De erről majd később. Egyelőre nézzük, hogyan zajlott az első paradigmaváltás, a közkönyvtárrá válás a Pécsi Városi Könyvtárban (továbbiakban PVK).

„*A városi könyvtár hivatalosan 1960. január 1-én nyílt meg, de nem az első Péccsett: 1943-tól működött városi könyvtár, mely 1952-ig önálló is volt. Akkor a Körzeti Könyvtár néven a városban működő másik nagy – a megyei ellátással foglalkozó – könyvtárral összeolvadva létrejött a megyei könyvtár. 1960-ban a városi könyvtár, e kötelékből kiszakadva, újra saját útjait kezdte járni, önálló lett...*”⁹⁾ Az önálló könyvtár azonban „önjáró” is lett egyben, és rossz irányba kezdett haladni. A könyvtári népkonyhák irányába.

Mint a PVK életében jelentős változást hozó 1975-ös általános felügyeleti vizsgálat jegyzőkönyve megállapította, „*A Könyvtár, fejlődése során, mindent elkövetett léte és szerepe bizonyítására, fokozására, ezért elfogadva mindent* [könyvtári

célokra alkalmatlan helyiségeket, raktárakat, berendezést, könyvet, P. L.] – látva ennek buktatóit is – olyan hálózatot épített ki, amely alkalmas volt arra, hogy statisztikailag jelentős legyen, ugyanakkor szakmai színvonalban, mélységében, szolgáltatásainak korszerűségében messze elmaradt a megyei város lakossága által támasztott követelményektől”.¹⁰ Emiatt jellemeztem idézett írásomban a PVK első tíz évét a „mennyiségi fejlődés” időszakának. A mennyiségi szemlélet hosszú ideig győzött, mert a Városi Könyvtár számára ilyen feladatokat jelölt ki a munkaterv még 1986-ban is: „1. Az állománygyarapító munkában a tömegesen jelentkező szép- és szakirodalmi igények kielégítése, az általános szakmai és politikai képzéshez szükséges irodalom biztosítása a cél. 2. Az olvasószolgálati munkában a tájékoztatás színvonalának állandó növelése, legfőképpen a gyermek, ifjúsági korosztály és a munkások művelődésének támogatása, olvasási és könyvtárhasználati kultúrájának kialakítása, fejlesztése.”¹¹

Vagyis: tömeges igények kielégítése, a szakmai és politikai (ideológiai) képzéshez szükséges irodalom, a munkások művelődésének biztosítása az első és a második helyen szerepel a feladatok között, még 1986-ban is! Azért adta a pénzt „pártunk és kormányunk”, hogy az ideológia „terjesztve legyen”, eljusson mindenhova. Ennek érdekében még a bibliobuszos szolgáltatást is kipróbálta a könyvtár, kisebb-nagyobb sikerrel, de inkább kudarcokkal, mert egyik busz sem újonnan került a könyvtárba, sokszor romlottak el, sok „megállójuk” volt, ritkán jutottak el egy-egy helyre, kis időszakot leszámítva pedig nem volt önálló könyvtárosa, raktárosa sem a busznak, mindent a kitűnő buszvezető végzett egyedül. Nyugodtan összegezhetem úgy, hogy ebben az első időszakban, 1978–1980-ig, és a következő korszakban is, bár akkor már inkább csak a „szavak szintjén”, a közművelődési könyvtár főladata (is) az „ideológia és az ideológiailag helyes művek terítése” volt. Aztán, persze, a könyvtárosok, magamat is közéjük értve, csendben igyekeztek kicselezni ezt az előírást, 1980 után talán már nem is kevés sikerrel: nem föltétlenül csak „ideológiailag helyes” könyveket vásároltunk. Ne feledjük: ez a csendes, mondhatnám, „fű alatti” változás is a „public library” csata lényeges eleme volt, annak állománygyarapítási részét képezte.

Az 1975-ös könyvtári felülvizsgálatot kiváló szakemberek végezték, a Városi Tanács Művelődési Osztályának vezetői pedig megértették a könyvtárosok és az idők szavát. A vizsgálati jegyzőkönyvben így összegezték:

„Pécs jelentős számú és differenciált igényű könyvtárhasználóval rendelkezik... a nagy lélekszámhoz, korszerűnek mondható szemlélethez, differenciált igényekhez logikusan kapcsolódó nagy és korszerű intézményhálózattal, differenciált szolgáltatásra képes egységekkel városunk nem rendelkezik. E közművelődés egészére általában jellemző megállapítás a könyvtárügyre különösen elmondható...”¹²

Ezek után a PVK „népkonyhás”, „könyvtári bögrecsárdás” „fejlődési” irányát immár „hivatalból” meg kellett változtatni, most már a könyvtárak nagyságát, felszereltségét, külalakját tekintve is. Ezt a korszakot tehát úgy foglalhatnám össze: megint részese lettem az első paradigmaváltásnak, a „public library csatának”, csak ezúttal városi könyvtári szinten. S csendben hozzáteszem azt is: ebben az időszakban ez a „csata” fenntartói hátszéllel folyt.

Graduale 3. PVK, a public library

Nyitókép: Kereszturi Józseffel könyvet válogatunk, feldolgozón, katalóguson vitatkozunk a PVK Gyerekkönyvtárának hátsó kis szobájában (olvasóterem, foglalkoztató?). A public library első fecskéjének, a Grifaton házban kialakítandó későbbi Várkonyi Nándor Könyvtárnak az „alapjait rakjuk le” éppen, Józsi mint annak leendő vezetője, én pedig mint a Városi Könyvtár feldolgozó osztályvezetője. Bertók László, ma már Kossuth-díjas költő, akkor könyvtárigazgató, a főnökünk segített abban, hogy már a volt kádár-ház följújtása előtt másfél évvel dolgozhasson a könyvtárat majd működtető team magja. Hihetetlenül korszerű, ami ennél fontosabb, célszerű megoldás volt. Kezdünk „hajazni” egy igazi könyvtárra. Megvettük az első sztereó magnó és lemezjátszó berendezéseket, rádiókat, a hangtár megalapozásához hanglemezeket válogattunk... Pezsgett, forrt az élet.

Elkészült a Várkonyi Könyvtár: a kétszintes épület Pécs akkor talán legkorszerűbb, kitűnő könyvtárosokkal működő, kiváló állományú könyvtára lett. A kisebb könyvtárakat megszüntettük, a maradékat, a „nagyobbakat” szépítettük, bővítettük, „modernizáltuk”. A könyvtári dolgozók ismereteinek tekintetében is óriási változás állt be: többségbe kerültek a középfokú végzettségű könyvtárosok, sőt, egyre nagyobb számban jöttek a felsőfokú, főiskolát, egyetemet végzett könyvtárosok is. A munka színvonalát biztosította, hogy ebben az időben Bertók László lett a könyvtár vezetője. Az állománygyarapítás minőségi javulása, a beszerzett dokumentumok típusainak gyarapodása (kazetták, hanglemezek) is a könyvtár színvonalas munkáját jelezte. Közelítettünk a valódi közkönyvtári szint felé, a „paradigmaváltás” kézzel fogható közelségbe került. A fejlődés – itt most a szó el nem csépelte, valódi értelmében – jól látható, érzékelhető volt.

Ám a felülvizsgálati jegyzőkönyvben¹³ meghatározott tervekből sok minden nem valósult meg. A további három felépíteni szándékozott, a Várkonyi Könyvtárhoz hasonló alapterületű könyvtárból nem készült el egy sem, a PVK központja nem tudott a legnagyobb könyvtár mellé költözni. Valamit javított ugyan a képen a Várkonyi Könyvtár, a Honvéd téri, meg a Központi Gyerekkönyvtár, az Ifjúsági Ház könyvtára, de mindez kevés volt. A város nagy része ellátatlan maradt. A megszünt kiskönyvtárak helyett nem lett semmi. A „nagyobbak” fejlesztése megakadt. Amikor a Városi Könyvtárba kerültem dolgozni, annak 34 fiókkönyvtára volt. A Pécsi Egyetemi Könyvtárba történő átlépésem idejére, 1994-re, a Városi Könyvtár egykor volt 34 fiókkönyvtárából már csak 13 működött. Kacsringós történet volt ez, de erről részletesen írtam másutt, most nem elevenítem fel.¹⁴ Itt csak két számot idéznék a mennyiségi szemléletet igazolandó: 1976-tól 1994-ig 160 ezer kötet törlesztésében és kb. ugyanannyi leltározásában vettem részt, vagy „sk.”, vagy mint feldolgozó osztályvezető.

Azt gondolom, nagyon jó felszámolóbiztos voltam. (Ezt igazolhatja az ebben az időszakban „szocialista kultúráért” kapott kitüntetésem is.) Egyik helyen közel száz, másik helyen 21 könyvtár megszüntetésében, bezárásában vettem részt. (Megjegyzem, a városiak nagyobb könyvtárak voltak, mint a szakszervezetiek, a 21 megszüntetettben biztos sokkal több könyv volt, mint a 100 másikban.) Itt, a

Városi Könyvtárban egy ideig azt éreztem, jó úton haladok, haladunk. De aztán távozásom idejére már rájöttem, nem... A Nyers Rezső-féle gazdasági reform, az új gazdasági mechanizmus a Brezsnyev-érának köszönhetően elakadt, a '80-as években pedig már IMF-hitelből tartotta fenn hatalmát, ameddig tarthatta, a kádári szocializmus. És 1990 után végképpen megszűnt az ideológiai nyomás. Nem volt többé szükség az egyetlen ideológia terjesztésére sem: a nagyon sok ideológia időszaka köszöntött ránk. És a sok ideológia között elveszett a gyermek, akarom mondani a könyvtár. Végül aztán jött a televízió, a video és a számítógép... A public libraynak, az első paradigmaváltás édes gyermekének a PVK-ban a '90-es évek végére befellegzett. De ezt a szomorú összeomlást én már nem ott éltem meg: 1994-ben a Pécsi (akkoriban Janus Pannonius) Tudományegyetem könyvtárába mentem dolgozni.

Graduale 4. vagy inkább Dies irae

Nyitókép: költözik a PTE Központi Könyvtár a Széchenyi térről. Költözik az összevont Megyei-Városi Könyvtár a Város központjából, a Sétatér mellől. Költözik a volt Városi Könyvtár Igazgatási Központja és „Kilenc Király” Gyermekkönyvtára a város sétáló utcájából. Költözik az éppenséggel nemrégiben átadott, az állományától eltekintve szinte újonatúj Pécsi Tudományegyetem ÁJK, KTK Könyvtár a Jogi Kar épületéből. Költöznek. Ki a városból, a „meki- és a benzinkút szagba”.

(Mentségemre írom: talán hosszúnak tűnhet ez a rész. De kérdezem: lehet-e elég hosszú, amikor egy könyvtártípust búcsúztatok? Olyant, amelyikben magam is 17+3 évig dolgoztam?)

Megjegyzem még bevezetőül: minden elismerésem és tiszteletem azoké a könyvtárosoké, akik sokszor emberfeletti munkát végezve dolgoztak a költözés előkészítésén, a költözés közben az új könyvtár berendezésén. Ők csak azt tették, amire a munkáltatójuk kötelezte őket. Kérem, ne érezzék sértésnek, amit írok.)

Amíg a szakszervezeti könyvtárban és a PVK-ban dolgoztam, szívvel-lélekkel résztvevője voltam a folyamatoknak, a változások lelkes híveként „működtem”. Láttam a jó irányt, úgy éreztem, a jobb könyvtárakért dolgozhatok. Az első könyvtári paradigmaváltás szívügyem volt. Az egyetemi könyvtárban azonban már belecsöppentem a második könyvtári paradigmaváltásba, amelyet a számítógép és a modern kor politikája involvált. De ennek a változásnak én már csak – hogy némi képzavarral éljek és valami kis szint vigyek az amúgy sötét befejezésbe – félszívvvel voltam „fogaskereke”. Ez a fejlődési irány nekem már nem tetszett. Mert hamar rájöttem: ez az út nem a könyvtár jobbítása, hanem a könyv, könyvtár és könyvtáros korszak felszámolása felé vezet. Dehumanizálja a könyvtári folyamatokat, elgépiesíti a könyvtárosi munkát, megszünteti az élő kapcsolatot a használó és a „kiszolgáló”, a könyvtáros között, virtualizál mindent munkafolyamatot. Olyannyira nem tetszett nekem ez az irány, hogy az egyetemi könyvtári feldolgozó

osztályvezetői beosztásomról lemondva a Pollack Műszaki Főiskolai Kar éppen akkortájt az Egyetemi Könyvtárhoz kapcsolt kari könyvtárába száműztem magamat, feldolgozó könyvtárosnak, amelynek aztán igazgatója lettem, s ahol aztán, kicsit a könyvtári „nagypolitika” farvizén, mégiscsak részese lettem – annyira-amennyire – ennek a második, egyben utolsó változásnak: a könyvtárak, az így-úgy kialakított public libraryk felszámolásának.

Annyit azért hozzá kell tennem, nehogy félremagyarázzanak: nem vagyok ludista gépromboló. A PVK első számítógépét az én szelíd nyaggatásomra vette meg a könyvtár 1993-ban. Azóta minden „írói” munkámat a klaviatúra fölé görnyedve végzem. A PTE Könyvtárban 1994-től már számítógépes földolgozást végeztem, igaz, kezdetben nagyon gyenge, „házi barkács” szoftverrel, de aztán kitanultam a Voyager – később Corvina – feldolgozás rejtelmét is, később meg már sok kollégát én tanítottam a használatra. Összességében biztosan eléri, vagy túl is haladja a kétszázazret azoknak a rekordoknak a száma, amelyeket én írtam be, emeltem át az OPAC-ba, vagy amelyeknek ellenőrzését én végeztem el a feldolgozó kollégák után. Honlapot szerkeszték, ismerek és használok képszerkesztő programokat, PowerPoint-os előadásokat szerkesztettem, filmeket, hangfelvételeket vágtam több-kevesebb sikerrel, levelezőlisták tagja voltam, az internet használatáról már ne is beszéljünk. Én a géppel jó viszonyban vagyok, amit írtam és írok, nem a gép ellen van. Hanem a gépet minden elé és fölé emelő szemlélet ellen: a gép szolgálja az embert, ne az ember a gépet! Mert a gép csak gép. Hernádi László, kedves elődöm és segítőm a Pollack könyvtárban, szokta mondani valahogyan így: *Ha a számítógépbe hülyeséget írnak be, az hülyeséget ad vissza.* Én ehhez tartom magamat. És azt mondom, a számítógép gyorsaságra, felületességre szoktat, dehumanizál, mert átveszi az ember szerepét olyan helyen is, ahol pedig emberre volna szükség, dehumanizál, mert az emberi munkát is elgépiesíti, dehumanizál, mert a segítségé-vel felszabaduló időt csábító „üveggyöngyeivel” azonnal el is rabolja: oktatás helyett elbutít, érték helyett salakot ad a használók kevésbé művelt (mondhatom-e, kevésbé olvasott?) egyre nagyobb számú tömege számára, éppúgy, mint a teljesen elmocskolódott média. És diszkriminál, mert elveszi a lehetőséget az elől, akinek nincsen gépe, internetje, aki nem tudja megtanulni a számítógép kezelését, diszkriminál, mert..., de, itt, hogy érthető legyen, mit is akarok mondani, s hova is vezetem ennek a rekviemnek a befejezését, egy fogalommagyarázatra és egy kis „elméleti bevezetésre” lesz szükség.

1995. szeptember 27-én Mihail Gorbacsov, amerikai mecénásai jóvoltából, meghívhatott ötszáz vezető iparmágnást és politikust a San Franciscó-i Fairmont Hotelbe. Ez a konferencia a világgazdaság jövőjéről szólt. A jövőt ezek az urak (akkorra már Gorbacsov is „úr” volt) egy aránypárral és egy szóval írták le: „húszt a nyolcvanhoz” illetve „tittytainment”. Miért? A konferencia résztvevői szerint az elkövetkező évszázadban (jelen századunkban!) a munkaképes lakosság húsz százaléka elég lesz ahhoz, hogy a világgazdaság megfelelően működjön. Ez a húsz százalék vesz majd részt aktívan a gazdaság működtetésében, a pénzkeresésben és a fogyasztásban; az emberek nyolcvan százaléka pedig állástalan lesz, rettenetes nehézségek között fogja tengetni életét. Scott McNealy, a *Sun* menedzsere azt mondta:

„»to have lunch or be lunch«, azaz *vagy te eszel, vagy téged esznek meg.*”¹⁵

És innen hosszabban idézem a 15. lábjegyzetben jelölt forrást:

„... »A munka jövője« témát tárgyaló, többkarátos [Fairmont Hotel-beli P. L.] vitakör csak azokkal foglalkozik, akiknek nem lesz majd munkája. Világszerte olyan embereknek a milliói lesznek majd munkanélküliek – erről a vitakör tagjai mélységesen meg vannak győződve – akik eddig a San Franciscó-i öböl kellemes mindennapjaihoz hasonló életet élhettek, és nem igen ismerték a biztos állást nélkülözőknek a túlélésért folytatott küzdelmét. A Fairmontban egy új társadalmi rendszer képe rajzolódik ki: gazdag országok, említésre méltó középosztály nélkül. És a tanácskozás résztvevői között nem akad senki sem, aki cáfolná ezt a jövőképet.

Sőt, nagy karriert fut be körükben a »tittytainment« kifejezés, amelyet az öreg harcos, a lengyel származású Zbigniew Brzezinski dob be, aki négy évig volt Jimmy Carternek, az USA elnökének nemzetbiztonsági tanácsadója, és azóta foglalkozik geostratégiai kérdésekkel. A »tittytainment« kifejezés, magyarázata szerint, a szórakozást jelentő »entertainment« szónak és az amerikai szlengben a női mellet, »cicit« jelölő »tits« szónak a keveréke. Brzezinski ezzel a szóval nem valamiféle szexszimbólumra akar utalni, hanem sokkal inkább a tejre, amely a szoptató anya melléből árad. Az elkábító szórakozás és az elégséges táplálék megfelelő keverékével lehet majd elérni, hogy a világ frusztrált lakossága ne lázadjon föl, hogy elégedett maradjon.”

Hogyan keveredik ez az eszmefuttatás a Városi Könyvtár és a közkönyvtárak rekviemjébe? Egyenes úton.

A szocialista nagyvállalatok helyébe lépő monopolkapitalista vállalatok tulajdonosát nem érdekli az ideológia és dolgozóinak műveltsége sem, csak a profit. Minél kevesebb, minél egyszerűbb munkafolyamatra betanítható „emberi gép” kell a tulajdonosnak. Az „emberi gép” „megteremtéséhez” (inkább kitenyésztéséhez?) pedig nem kell nagy műveltség, ahhoz elég egy gyenge iskolarendszer és gypár művelődési intézmény, például egy-két könyvtár. A 80 százalékos állástalan „szellemi etetéséhez” pedig jóformán már semmire sincsen szükség. A tv, a celebvilág állandó mutogatása, az internet (akkor ezt még Brzezinski nem is nagyon tudhatta) mint a legfőbb tittytainment, elég nekik, ezek kiszolgálják az ő sötétségben hagyott szellemüket. Az ideológiai töltetű irodalom, a brosrák helyett, Marx és Engels, Lenin és Marosán meg Gáspár Sándor elvtársak művei helyett ott a *Bors*, a *Kiskegyved*, a tv, a pornó. Mennyivel jobban mutat a képernyőn egy nekivetközött celeb, mint egy kezeslábasba bújtatott traktoristalány! A nyolcvan százalékos kap valami mérgezett-tartósítószeres enivalót, melléje a butító „szolgáltatást”, a „tömegkultúrát”, aztán csak üljenek otthon a foteljükben. (Modern panem et circenses...) A 20 százalékosnak meg, aki dolgozik, és használja a maga által megtermelt javakat, majd lesz elit iskola és művelődés, amihez az elbutított, szó szerint is elkábított (az alkohol mellett legyen legális a kábítószer is!) tömeg úgysem akar majd hozzáférni.

És így jutunk el a Tudásközpontig. Mert ha úgy van, ahogyan fönt vázoltam, (márpedig úgy van), előbb-utóbb Pécsset is el kell érni a tendenciának. Hogyan?

Én a könyvtári területet ismerem úgy-ahogy, innen veszek példát.

Pécssett megszűnt a köznek tudást, művelődést, igényes szórakozást nyújtó Városi Könyvtár, úgy, hogy „bedarálták” a másik, hasonlóan szegény és hasonló fel-

adatokat kiválóan ellátó közművelő intézménybe, a megyei könyvtárba. A kialakuló megyei–városi könyvtárat összeköltöztették az egyetemivel, „bevitték” a könyvtárak nagy olvasztótégelybe, a „Kaptárba”. Itt meg lassan majd megszűnnek a külön egyetemi és közművelődési könyvtári funkciók, és létrehozzák az egyetemi polgároknak, a 20 százaléknak az egységes „infoelosztó” központot. A Tudásközpontot. A „kiszoruló” 80 százaléknak meg, ugye leírtuk, mi marad. És kap még némi „műanyag” ételt, ott a meki, a burger king... Jut eszembe, ez is szimbolikus: a Tudásközpont a meki és a benzinkút mellé költözött... Az egyik majd ellátja „nagyüzemileg” a hasakat, a másik az autókat, a harmadik meg az agyakat. Ez a második paradigmatváltás vége.

Még szerencse, hogy az ördögi felszámolóbiztosi „körből” ki tudtam lépni. Én ebben a „bedarálási” hadműveletben, hála Isten, már csak távoli szereplőként vettem részt, mert nem is akartam benne részt venni, befolyásom meg aztán a dolgok menetére végképpen nem volt.

S mivel mondandóm szempontjából a Tudásközpont a végső pont, hiszen ez szememben „hús a nyolcvanhoz” aránypár első példája, járjuk körül kicsit a keletkezését.

Mert kérdőjel és változás szép számmal volt a Tudásközpont tervezése, építése időszakában.

Az előtörténet igen nagy vonalakban ez: Pécs 2010-ben Európa kulturális fővárosa lehetett. Az Európai Unió úgynevezett „zöldmezős” beruházásokra jelentős összegeket biztosított a kulturális fővárosnak. Ekkortájt egyezett meg a megye és a város abban, hogy a pénzek jelentős részét a Kodály Központra (akkor még zenei központ, hangversenyterem) és egy új, összevont megyei–városi könyvtár megépítésére igényli-használja. Az idő múlt, a tragikus halált halt Toller László polgármester és utóda, a szintén hamarosan elhunyt Tasnádi Péter után (és már alatta is) a városvezetés tehetetlenné vált. A Kulturális Főváros vezetői és vezető szervei több személycserét jegyeztek, mint égen a csillag, minden beruházás elúszni látszott, az új városvezetésnek, ha nem akarta, hogy a pénzek elveszenek, gyorsan kellett cselekedni. A hangversenytermet és az új könyvtárat mindenképpen meg akarták építeni. Érthető, hiszen Pécssett nagy közművelődési könyvtár építését 1900 (!) óta tervezgették, de még soha nem jutottak el addig, hogy el is készüljön. Az új városi és megyei vezetés szorult helyzetben volt, amolyan „van kalapja? – nincs kalapja?” helyzetben. Ha nem „hajtja végig” a megöröklött projekteket, azt mondják, tehetetlen, tehetségtelen. Ha a szorító időben mégis végrehajtja, hibák nélkül nem fog menni a megvalósítás. Politikai döntés született: mivel meglesz a pénz az építéshez (figyelem, építést írtam, nem fönntartást!), ad az Európai Unió, legyen hát végre könyvtár, és ne bukjuk a kulturális fővárost... Az idő sürgetett: Debrecen és Pest is jelentkezett: szívesen „átvennék” a címet, ha a pécsiek nem tudják megcsinálni a beruházásokat. Mondom, először mindenki csak arra figyelt: épüljön már valami. Ámde közben kiderült, a tervezett új könyvtárépület nagy lesz a megyei és a városi könyvtárnak. Főként a fenntartási összeget tekintve lesz nagy. Nekem nincsen rálátásom az ügyekre, nem tudhatom, ki, hogyan és mikor vetette föl azt, hogy a város legnagyobb munkáltatója, az egyetem, csatlakozzon a programhoz, lényeg az, egyszerre csak az Egyetemi Könyvtár is megjelent „helykövetelőként”, mondván, a Központi Könyvtárat (amely a városnak is a központjában volt) költöztessék az új épületbe. Akkor majd az „megtelik”, az egyetem pedig, gazdag társbérllőként majd

segít a fenntartásban. Aztán, evés közben jön meg az étvágy, az ÁJK-KTK (jogi- és közgazdasági kari) könyvtár is „becsatlakozott” a projektbe. (Ekkor meg, úgy látszott, kicsi lesz az új épület, de ezt a kérdést valahogyan megoldották. Aki könyvtáros, tudja, mire gondolok.)

No, két szegény és egy gazdag társbérlő mégis csak jut majd valamire...

De azért nem volt minden zökkenőmentes: a fenntartásra fordítható pénz forrása még sokáig (talán máig?) kérdéses. Ilyeneket lehetett olvasni akkortájt, 2009-ben a helyi (írott és on-line) sajtóban:

„Az országos költségvetési megszigorítás után a pécsi színház támogatását 100 millióval, a szociális és gyermekvédelmi elhelyezésre szánt pénzt 77 millióval kurtítanak meg (a szociális ágazatban összesen 90 millióval lenne kevesebb a pénz), de 28 millióval kapnának kevesebbet a tűzoltók is. [Megjegyzem, a tűzoltó laktanya állapota azóta sem változott jelentősen: az összedőlés határán van. P. L.] Semmi nem jutna például a pedagógusok szakvizsgáira, továbbképzésére, s közel 100 millióval visszafognák a közművelődési és a közgyűjteményi feladatokra eddig utalt összeget is.”¹⁶

További idézetek egy másik pécsi lapból újabb érdekességgel szolgálnak:

*„Az EKF legjelentősebb, új létesítményei ugyan csak a 2010-es év második felében állnak majd rendelkezésre, de a működtetésükhöz szükséges szervezetek felállításáról minél előbb gondoskodni kell. Annál is inkább, mert az **üzemeltetés költségeiről nincsenek pontos számítások**, [kiemelés tőlem, P. L.] ezért azok elkészítése fontos feladat, miként a bérleti szerződések előkészítése is.”¹⁷*

Írták ezt 2009. október 11-én, kevesebb, mint egy évvel a tervezett átadás előtt! Micsoda szervezés!

Az idézett cikkben, *Ősszeköltöző könyvtárak* fejezetcím alatt is érdekes nyilatkozatra lelhetünk:

*„Révész Mária, a kulturális bizottság elnöke szerint [...] A városi könyvtár mint intézmény beolvad a megyei könyvtárba, így a Tudásközpontban a megyei és az egyetemi könyvtár működik majd önállóan, megfelelő kooperációban. **Egyesíteni nem lehet őket, azt a felsőoktatási törvény nem teszi lehetővé.** [Kiemelés tőlem, P. L.] Révész Mária szerint a költségekről csupán annyit lehet tudni, hogy **a városnak valamivel többbe kerül majd a működtetés – 120 helyett 150 millióba évente –, mint ha nem olvadnának be az új intézménybe.** [Kiemelés tőlem, P. L.]”*

Főntebb, ugye, azt olvashattuk, „közel 100 millióval visszafognák a közművelődési és a közgyűjteményi feladatokra eddig utalt összeget is.” Akkor vajon miből finanszíroznák a többletkiadást? Érdekes és fontos kérdés. Révész Mária különben a kiemelt szövegben egy másik lényeges ügyet feszeget: hogyan lehet együtt működtetni két olyan intézményt, amelyeket pedig a törvény szerint nem lehetne egyesíteni. Nos, ezt egy ügyes huszárvágással sikerült megoldani, olyannyira ügyessel,

hogy az együttműködés aztán „pécsi modell” néven került be a könyvtáros köztudatba.

A cikkben szó esik még egyszer a költségvetésről az „Útlevelemmel” könyvtárból egy másik könyvtárba fejezetcím alatt:

„A megvalósíthatósági tanulmány elkészülte óta senki sem végzett számításokat arra vonatkozóan, hogy mennyibe is kerül a Tudásközpont működtetése, mondja Hargitai János, a megyei önkormányzat elnöke. Reméli, nem lesz magasabb a költségvetése, mint amennyit a beköltöző intézmények költségvetéseinek összessége jelent”

Dehogynem, hiszen Révész Mária ezt pár sorral följebb már előrevetítette. Talán nem egyeztettek a nyilatkozók?

Ugyancsak az idézett cikkben olvasható a *Tudásközpont forrásai* fejezetcím alatt:

„Részletes költségvetési terv nélkül a megvalósíthatósági tanulmányra hagyatkozhatunk a Tudásközpont költségei tekintetében. Eszerint 2010-ben a megye 176, a város 154, az egyetem pedig 455 millió forinttal támogatja az új intézmény működését. A támogatások évről évre növekednek, 2014-re a megye 216, a város 190, az egyetem pedig 536 milliót fizet.”

Ehhez az idézethez én egy megjegyzést fűznék: 2012-re teljesen átalakult a megye szerepe, fenntartói státusa, így aztán nem tudom, 2014-re hogyan fog a megye bármennyit is fizetni a fenntartásra. Azt hallottam, már folynak a tárgyalások a várossal, mennyit tudna még vállalni a megyei rész fenntartásából. Vagy egyáltalán, mi is legyen, ha a megyének nem lesz elosztható pénze? (A megye múzeumi, más közművelődési intézményei is halódnak...) Két, adósságtengerben, forráshiányban, fuldokló, mondhatni, fizetésektelen közigazgatási egység, a megye és a város frigyéből mi alakul majd ki? De mit várhattunk ilyen előzmények után?

„A kulturális bizottság tárgyalta a városi és a megyei könyvtár összevonásával foglalkozó napirendi pontot is. [...] Azt azonban egyelőre nem tudni, hogy mennyibe kerül majd a fenntartása. [Kiemelés tőlem. P. L.]”¹⁸

Hogy miért idézem éppen ezeket a részleteket? Csak azért, mert nekem ma is az egyik legfontosabb kérdésem a Tudásközponttal kapcsolatban: ki, hogyan, milyen kondíciók mellett fogja fenntartani? Tudom, most még van pénz. Tudom, most még működik a Tudásközpont. De mi lesz, ha elapadnak a pénzforrások? A korábban még gazdagnak tűnő társbérllőről, az egyetemről azóta már tudjuk, ötmilliárdos adóssággal küszködött, amíg a kormány azt valamilyen mértékben át nem vállalta tőle. Így most azt mondhatjuk: két szegény és egy „gazdag” helyett majd három szegény állhatja a költségeket. De hogyan, miből? Meddig?

Most, hogy eljutottunk a negyedik graduáléhoz, megállapíthatjuk: itt már nem kell se szekrénykönyvtár, se könyvtári népkönyha, se public library, hanem, ha törlik, ha szakad, kell egyetlen, vagy egy-két gazdag létesítmény, a 20 százalékknak a kedvéért, amelyik végül majd használni is fogja azt, azokat. Például a Tudásköz-

pontot. Mert az lesz a vége: az öregek, akik a megszűnt könyvtárak látogatói voltak, nem mennek a város másik végébe, akkor sem, ha van busz, nem is értik az új technikát; a szakmunkások, a munkanélküliek, Kertváros, Újmecsekalja lakói, sok tízezen, pedig azért nem fognak oda menni, mert ott van nekik a tittytainment, a visszajátszható-felvehető tv műsor, az internet. Meg aztán még csak ki sem kell lépni nekik otthonról, hogy a Tudásközpont szolgáltatásait elérjék. Hargitai úr is mondta a Tudásközpont megnyitó ünnepségén: olyan információszóro hely lesz ez, hogy a keresőnek már be sem kell jönni, csak kattint a gépén, és már meg is kapja a kért dokumentumot. Hoppá! Ugye, írtam: teljesen elszemélytelenedik minden: nem kell a kérőnek (nem írhatok már olvasót, mert ki tudja, miféle dokumentumot kér a látogató – személyesen vagy egyre inkább virtuális módon) a könyvtárossal, informatikussal, kiszolgáló személyzettel, vagy ahogyan már hallottam őket nevezni, „humán díszítőelemmel” találkozni, csak a géppel. Ugyancsak Hargitai úr mondta a megnyitón, nagy derűtséget kiváltva: olyan lesz ez az épület, mint egy pláza. Ez lesz a Tudáspláza. Hát, igen. Ízlelgetem a szót: Tudáspláza, s beugrik: a könyvtárosok lesznek a plázacicák? De tényleg, pláza ez. Minden van itt: előadótermek, étterem, büfé, könyvesbolt, kiállítótér, Kaptár... Teljesen trendi. Eszembe jut a kérdés: ki fog itt olvasni? De hát panasz, zokszó nem eshet, mindenre gondoltak a tervezők, az egyetemisták mellett a kisiskolásokra is: van az épületben még gyermekkönyvtár is. A negyedik emeleten. A leginkább csendre vágyó egyetemi hallgatók legnagyobb öröme. Aki oda tervezte, valószínű nem látott-hallott még gyerekcsoportot lépcsőn trappolni, vagy liftre várni. Mindegy, majd előbb-utóbb, gondolom, úgylis eltüntetik ezt a véletlen útítársat. Hiszen a mindenféle kisiskolások sem tartoznak a 20 százalékba. (Bár ők lehetnének a jövő olvasói, ám erről a gyermekkönyvtárosok többet tudnának mondani, mennyit és mit olvasnak ezzel szemben mennyit használnak internetet... ők is.)

Biztosan tudom, vannak a kérdéseimre válaszok: eddig is volt, ezután is lesz a fönntartásra pénz. (Csak csöndben kérdezem meg: a kari könyvtárak fenntartása mennyire sínyli meg a Tudásközpont hatalmas „pénzelszívó” erejét?) Temérdek látogatója van a Tudásplázának és a rendezvényeinek. Fényes statisztikák mutatják a jobbnál jobb eredményeket. De az emberlépték, a humánium egyre jobban kiveszik az ilyen épületekből: akár a plázákban, bolyonghatok bármédig a polcok, könyvek között, senki sem fog hozzám szólni: „keresd magad, vidd magad”. Még a kikölcsönzést-visszavételt is személytelenné teszi a kölcsönzőpult melletti gép, vagy a bejáráttal szemben elhelyezett könyvbedobó; már a hölgyek sem szükségesek a pult mögött. Hacsak tényleg nem „humán díszletként”. Arról már ne is beszéljünk: az olvasás egyre jobban kiszorul a „könyvtárból”: nagyon sokan már most is csak az ingyenes internet és a számítógépek miatt járnak oda. Hiszen mit is írnak a KATALIST-en: az olvasás kontraproduktív. Nézegess képeket! Azt még megérted. Talán... (Az egy óránál kevesebb olvasás különben „önbeteljesítő” jóslat is lehetne: elég bármelyik könyvtár – és itt nem csak egyetemi vagy pécsi könyvtárra gondolok – könyv- és folyóiratbeszerzési statisztikáit átnézni, mondjuk, tízéves időszakot figyelve: kiderül, mennyivel kevesebb könyvet és folyóiratot vásárolnak, fizetnek elő 2012-ben, mint tíz, vagy öt, vagy akár egy évvel előbb. Ha a tendencia folytatódik, nemsokára nem kell aggódnia a kedves levélírónak: nem, hogy egy órát, de még tíz percet sem olvas(hat)nak majd a kedves látogatók. Legalábbis új könyvet nem.)

Szóval Pécs már „kétlábbal” a XXI. században áll, ha szabad így mondani: itt már megvalósulni látszik a hús a nyolcvanhoz ideája, Brzezinski nagy álma a tittyainment pedig már működik a város nagy részén. Már a történelmi belvárosban is. Mert az a helyzet, és nekem és még sok más „hagyományos” könyvtárosnak ez nagy bánatunk: a város történelmi központja „könyvtárilag” üres lett: a Tudásközpont kiürítette. A város közkönyvtárait fölládozták a nagy Tudásközpont oltárán.

Az én könyvtárosi „fennállásom” ideje alatt sokáig az volt az elsődleges szempont, legyen minél közelebb a könyv az olvasóhoz. Aztán az, hogy legyen minél jobban felszerelt, kulturált, mindenki számára kényelmes és gyors a hozzáférés.

Most aztán már tényleg közel – egy kattintásra – van, kulturált és gyors a hozzáférés a keresett anyaghoz, dokumentumhoz. Pár helyen a városban. Az egyetemi karokon, meg a Tudásközpontban. A 20 százalékának. A többinek marad a tittyainment.

Jó és lelkes „átalakító”, könyvtári „paradigmaváltó” voltam a múlt század végéig (de érdekes ezt így kimondani, leírni: hiszen rá kell döbennem, életem legnagyobb része már a múlt század kódéba vész!), de ezt a fajta átalakulást, ezt a második paradigmaváltást már nem tudom támogatni. Ezért örültem én, hogy ebben az átalakulásban már csak félszívvvel vehettem részt. Szerencsés ember vagyok, nyugdíjasként már nem is kell.

R. I. P. helyett

Ha tényleg rekviemet írnék, most az kéne, *ite missa est* helyett én is mondjak R. I. P.-t a közkönyvtárak fölött, mint a pap a halott fölött. Vagy mondjam azt, amivel kezdtem: *Requiem aeternam dona eis Domine...?* Nem. Csakazértsem! Mert sokan vannak, vagyunk még, akik ragaszkodunk ezekhez a régi fogalmakhoz, fizikai egységekhez: könyv, folyóirat, vagy ha úgy jobban tetszik: papíralapú dokumentum. Sokan vagyunk és maradunk, mert vannak, akik velem együtt tanulták és adták, adják tovább az írott betű és a könyv szeretetét. Akik akkor is rejtegetnek majd egy-egy könyvet, ha kell „fejben”, amikor eljön (eljön?) a 451 Fahrenheit világa. Akik akkor is tudnak olvasni, ha nincsen áram, ha nem villózik előttük a képernyő. A negyedik graduálé, ez a XXI. századi, nem az enyém. Nem rólam és a hozzám hasonlókról szól. És nem nekünk.

De nem kesergek. R. I. P. helyett jöjjön inkább a megdicsőülés. A könyv mennybemenetele. Az exitus helyett a resurrectio, amit példázhat Tóth Árpád *Egy lány a villamosban* című ismert versének első szakasza:

*Fiatal lány volt, ám ölébe ejtett
Szemmel már úgy ült, mint dús terhű nő,
Ki révedezve sejtí már a rejtett
Jövőt, mely szíve alján csendbe nő,
Maga körül minden zajt elfelejtett,
Lesiklott róla Gond, Tér és Idő –
Körötte durva, lármás utasok
Tolongtak, s ő csak ült és olvasott.*

De idézhetném Csorba Győzőnek a Belvárosban bezárt megyei könyvtár színes üveglakán olvasható versikéjét is.

*A szellemből anyag,
majd újra szellem:
ímé a könyv
e köznapi csoda.
Elérhető lesz
az elérhetetlen,
ha fölveszed
s le nem teszed soha.*

És egy keserédes utóhang, avagy mégiscsak van resurrectio?

2012. május. 19-én, szombaton az alábbi hírt küldtem el az internetre, a könyvtárosok Katalist nevű levelező listájára. (Beérkezett 20:01:49)

„Kedves Katalisták, bekukkantottam a Katalist Archívumba, és látom, hogy még nem látom (sic!) a beszámolót a Pécsi Csodáról. Azaz arról, hogy Pécsen a KÖNYVTÁRAT nyitottak. Könyvtárat és emlékszobát. Két évvel azután, hogy a Tudásközpont »könyvtárilag« »kiürítette« a történelmi belvárost (Egyetemi Könyvtár; Csorba Győző Megyei és Városi Könyvtár; Pécsi Városi Könyvtár Központja és 1. sz. »Kilenc Király« Gyermekkönyvtára, Ifjúsági Ház Könyvtára - az egész Ifjúsági Ház – is bezárt), a Megyei Könyvtár vezetése csendes, de határozott »agitációs-propaganda«:) munkájának köszönhetően megnyílt a város Sétáló utcájában (Kossuth-Király utca), a volt Gyermekkönyvtár helyén, a »Belvárosi Könyvtár«, az Igazgatási Központ irodáinak két szobájában pedig a Várkonyi Nándor Emlékszoba. A hír minden könyvtárszerető pécsi szívét örömmel tölti el, az enyémet, mondhatom, különösképpen, hiszen 17 évig a most nyílt Könyvtár és Emlékszoba falai között dolgoztam, sőt, a két éve bezárt gyermekkönyvtár berendezésében, megnyitásában már aktív résztvevő voltam 1976-ban... Hogy az ott volt és olyan lett-volt, amilyen, abban az én kétkézi és szellemi munkám is benne van, ezért kétszeres az örömöm, hogy a kiürített és már erősen dohosodó épület fölüújítása után újra egy szép könyvtár várja Pécs Belvárosában az olvasókat. Mondhatom nyugodtan, Pécsi Csoda: a millió sebből vérző önkormányzat és a megye pénz tudott fordítani egy könyvtárnyitásra is. Köszönet illeti őket, de (szerintem) elsősorban a Megyei Könyvtár vezetőjét Szabolcsiné Orosz Hajnalkát, aki a könyvtár, és Kereszturi Józsefet, a (volt) Pécsi Városi Könyvtár nyugdíjas igazgatóját, aki pedig a Várkonyi Emlékszoba létrejöttéért »felelős«.

A hír a Pécsi Újság oldalain itt olvasható:

<http://www.pecsiujstag.hu/pecs/hir/helyi-hireink/varkonyi-emlekszoba-nyilik-a-megujult-belvarosi-konyvtarban>

A BAMA (Új Dunántúli Napló) oldalain pedig itt:

<http://bama.hu/baranya/kultura/varkonyi-szobaval-nyilik-konyvtar-a-belvarosban-442622>

Az öröm pillanataiban nem illik kétségekről, félelmekről írni. Majd idővel azokról is írok. Mivel nem vagyok listatag, nem a listára (ide csak hírt küldök), hanem a csorbagyozo.hu honlapra: rengeteg kapcsolódási pont van Csorba Győző és a könyvtár, Csorba és Várkonyi Nándor között. Örömteli üdvözlés minden Katalistának: P. L.”

Mint jeleztem, van azért néhány kérdésem, kételyem az örömhírhez. Nem vonom kétségbe a könyvtárnyitást „kiharcolóinak” és a beruházó önkormányzatnak a jóindulatát, tevékenységük fontosságát, kétlem azonban, hogy ez „rendes feltámadás” volna.

1. Mi lesz az épülettel, az épületből három év múlva? Amikor a Tudásközpont-ra (is) pénzt adott az Európai Unió, több más között előírás volt, hogy a kiűritett épületeket (Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár, Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtára, Pécsi Városi Könyvtár Igazgatási Központja és Gyermekkönyvtára) öt évig csakis kulturális célra használhatják. A város sétálóutcájában, központjában lévő híres pécsi épület, ahol most az „új” könyvtár nyílt (Hamerli-ház), amint hallom, nagyon sokaknak tetszik – még a család örököseinek is –, szinte biztosak lehetünk abban, hogy a moratórium lejárta után hamarosan más célra fogják megszerezni pénzes emberek, vállalatok.
2. A fölüjítési módszere is arra utal, nem hosszú időre tervezték. A kiállítási tárló képein jól látszik: a falakat nem tudták bevakolni, annyira nedvesek voltak. Tettek hát eléjük gipszkarton borítást. Ez ügyes és jónak tűnő megoldás: ápol s eltakar. Kérdés: mit takar el? Sajnos, tapasztalatból tudom, sokszor a rossz, hanyag munkát. Ha a falat nem javították ki rendesen a gipszkarton mögött (a lépcsőkön alkalmazott megoldást nem számítom jó jelnek...), akkor az éppen három év múlva át is ázik. Három év múlva majd megjavítja az új tulajdonos? (Persze lehet, mindennek csak a pénzhiány az oka, de ilyen öreg, sokat látott ember, mint én, már gyanakvó. És aztán azért hall is egyet-mást.)
3. Az sem hosszú élettartamra és nagy tervekre utal, hogy mindössze egy könyvtáros dolgozik a könyvtárban. (Egyelőre?) Ennek megfelelően a nyitva tartási idő eléggé zavaros, szinte minden nap más. És hogyan lehet egy ekkora épületet, könyvtárat egy emberre bízni? Mi van, ha egyszerűen csak WC-re kell mennie? Mi történik, ha – ne adj’ Isten – beteg lesz? Helyettesítik? Kivel, honnan?
4. Már évek óta egy kerékpárkölcsonzó és -javító működött az udvarban. Amennyire ismerem a történetet, nagyon jónak találták eddig a helyet. És úgy hallottam, már most „betették a lábukat az ajtórésbe”: valamilyen kiskaput kihasználva irodát kaptak az épületben. Lehet, ők lesznek az utód?

A kérdések kérdések maradnak, majd az idő megválaszolja azokat. A kétely azonban mégiscsak itt bujkál: minden csoda három napig (évig) tart?

* * *

JEGYZETEK

Magyarázat az egyes idegen szavakhoz:

A requiem (latin), a tisztító helyen szenvedő lelkekért fekete színű miseruhában mondott szentmise, vagyis gyászmise. Requiemnek nevezik, mivel e szóval kezdődik: „Requiem aeternam dona eis Domine, et lux perpetua luceat eis”, a. m. „*Adj nekik Uram örök nyugalmat és az örök világosság fényeskedjék nekik*”. A gyászmisében elmaradnak az örömet kifejező részek, mint a gloria és credo. Az „ite missa est” helyett, a. m. „menjetek, *elbocsájtás van*” azt mondja a pap: „*Requiescant in pace*”, azaz „nyugodjanak békében”. A mise végén a népre adni szokott áldás tehát elmarad, minthogy a pap a szentmiséből nyert áldást a meghaltakra alkalmazza. (Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Requiem>)

Exitus: halál

Resurrectio: feltámadás

- 1 <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/kulturfovaros-leraktak-a-tudaskozpont-alapkovet-257665> (Megjelenés: *bama.hu* 2009. 09. 16. 18:20; Utolsó hozzáférés: 2012. 05. 22.)
- 2 KATALIST Sent: Thursday, May 17, 2012 8:41 AM subject: kontraproduktív olvasás?
- 3 Pintér László: Hőskor vagy őskor? Azok a csodálatos ötvenes évek. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2001. 11. sz. 12–24. p.
- 4 Ld. a 3. sz. jegyzetet vagy pl. Pintér László: Public library csata, a'la Pécs, anno 1975–1985. = Könyvtári Figyelő. 1999. 4. sz. 774–787. p.
- 5 Fogarassy Miklós: A közkönyvtári koncepció második „áttörése”: A public library eszméjének térhódítása és a Vas Megyei Könyvtár megépítése. = Könyvtári Figyelő. 1999. 2. sz. 236–239. p.
- 6 Ld. Fogarassy és Pintér írásait, 3., 4. jegyzet.
- 7 Fogarassy: i. m. 236. p.
- 8 <http://www.vk-pecs.bibl.hu/belepes.htm> (Utolsó elérés: 2012. 05. 22.)
- 9 Pintér László: Huszonöt éves a Pécsi Városi Könyvtár. = Könyvtáros. 1986. 8. sz. 479. p.
- 10 Ld. 9. jegyzet 480. p. Az idézett jegyzőkönyv: Pécs m. Város Tanácsa Városi Könyvtára munkájának általános felügyeleti vizsgálata. (Összefoglaló jelentés.) Előadó Schenk János. Pécs. Pécs M. város Tanácsa VB. Művelődési Osztálya. Ikt. sz.: 19.400/1975. Lapszámzás: 104-1975/1078-1142. Kézirat. Saját példány.
- 11 Ld. 9. jegyzet 479. p.
- 12 Ld. 10. jegyzet idézett jegyzőkönyv.
- 13 Ld. 10. jegyzet.
- 14 Ld. 3. sz. jegyzet; 4. sz. jegyzet; Pintér i. m. és 9. sz. jegyzet
- 15 Az idézetet és a fairmonti konferencia leírását ld. <http://foldrajz.fazekas.hu/static/vilaggazdasag.doc> (Utolsó elérés: 2012. 05. 21.)
- 16 <http://www.pecsiujsg.hu/index.php?p=article&aid=23006> (Megjelenés: 2009. október 26. hétfő 19:15. Utolsó elérés: 2012. 05. 21.)
- 17 <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/ekf-ideje-utanasamolni-az-intezmenyeknek-262864> (Megjelenés: *bama.hu* 2009. október 11. 23:01. Utolsó elérés: 2012. 05. 21.)
- 18 <http://www.bama.hu/baranya/kultura/januartol-a-megyeibe-olvad-a-varosi-konyvtar-265184> (Megjelenés: 2009. október 22. 14:43. Utolsó elérés: 2012. 05. 21.)

Pintér László